

Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур
Кафедра української філології і методики навчання фахових
дисциплін

**Поліаспектність творчості
Лесі Українки
(до 150-річчя з дня народження)**

Збірник наукових статей і тез

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2021

УДК 821.161.2.09

П49

Рекомендовано до друку Вченою радою Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського
(протокол № 4 від 28 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія

Бандура Т. Й., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Босва Е. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор;

Яремчук Н. В., кандидат філологічних наук, доцент –
відповідальний редактор.

Рецензенти

Шевченко Т. М. – доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

Гармаш Л. В. – доктор філологічних наук, професор, професор
кафедри української літератури та журналістики імені професора
Леоніда Ушкалова Харківського національного педагогічного
університету Г. С. Сковороди

Поліаспектність творчості Лесі Українки : збірн. наук. статей і
П49 тез. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2021. 188 с.

УДК 821.161.2.09

© Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021

Евеліна Босва,
канд. філоло.х наук, доц.
Дарія Коржук,
магістрантка 1 року навчання
філологічного факультету

ФУНКЦІЇ СЛЕНГУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОЛОДІЖНІЙ СУБКУЛЬТУРІ: ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Останні кілька десятиліть спостерігається серйозне поживлення в дослідженні розмовного мовлення – як його «літературної» частини, так і позалітературних явищ. Активізація та розширення стилістичних функцій розмовної лексики, серед якої провідну роль відіграє сленг, експліцитно виявляє основні пріоритети сучасного мовного розвитку. Ставлення до сленгу, експресивно-емоційної лексики усного розмовного мовлення, неоднозначне – особливо серед науковців. Одні оцінюють його прихильно, визнаючи у ньому невичерпний мовотворчий потенціал, інші заперечують, вказуючи на негативну конотацію сленгізмів. Але завданням лінгвіста є не затаврувати будь-який мовний феномен як негатив, а зрозуміти його витoki, проаналізувати, що стоїть за мовним знаком і з якою метою він використовується у мовленні. Усі ці фактори визначають *актуальність* представленої розвідки, яка у певній мірі пов'язана з необхідністю ґрунтовного аналізу причин сучасного посилення ролі маргінальних елементів у мові, адже на основі функціонально-стилістичного аналізу нелітературної лексики у різних мовностилістичних сферах можна говорити про лінгвокультурні орієнтації в сучасному періоді розвитку мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи місце сленгу в сучасному молодіжному мовному дискурсі, ми спираємось на дефініцію сленгу, подану дослідником В. О. Хом'яковим, який визначає сленг як «особливий периферійний пласт нелітературної лексики і фразеології, що знаходиться як поза межами літературно-розмовної мови, так і поза діалектами загальнонаціональної мови» [5, с. 71]. Дослідженню сучасного українського сленгу і його місця в мовному і метамовному дискурсі присвятили свої роботи Л. Ставицька, О. Поповченко, О. Горбач, Р. Шевченко, Н. Карпалюк, Т. Кондратюк, С. Пиркало та інші. Але проблема ненормативної лексики залишається актуальною і тому першочерговим завданням,

на нашу думку, є зберегти «живу мову», не втратити те, що вона сама і породила. І хоча сленг з усіма інкорпорованими жаргонами, залишками арго та нальотом вульгаризованої лексики презентує мову не з «парадного» боку, але це є жива мовна стихія, своєрідна «мовна лабораторія».

Метою статті є аналіз українського сленгу, дослідження особливостей функціонування цих номінацій у молодіжному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, кримінальна субмова та молодіжна субмова вважаються на сьогодні важливими соціолінгвістичними та соціокультурними конгломератами у суспільному просторі української мови. Щодо молодіжної субмови (яка вирізняється на фоні загальнонародної мови специфікою лексико-фразеологічної підсистеми), то її межах виділяють чотири рівня субстандартних мовних проявів у мовленні молоді відповідно до їх віку. Перший рівень становлять номінації так званого дитячого мовлення, аномальні з погляду стандартної лексики дорослих. Другий рівень вікових субстандартів – номінативно-експресивна система мови підлітків у групових та регіональних варіаціях: «вуличних», шкільних, субкультурних тощо. Третій рівень – лексико-семантичні підсистеми соціально-професійної орієнтації (студентський жаргон, армійський, жаргони музикантів, програмістів, журналістів тощо). Четвертий рівень молодіжних субстандартних утворень – інтержаргон (лексико-семантичні й фразеологічні одиниці стійкі й широко вживані, такі, що виявляють тенденції до розширення вжитку). «Дитяча мова» – це індивідуальна творчість дитини у відповідності до законів логіки мови, у рамках програми, заданої нормою мови. Дитина прагне оволодіти мовними стандартами, прийнятими у соціумі. У підліткових жаргонах прагнення позбавитися дитячої залежності від дорослих проявляється у відчуженні від суспільства та його норм. Починає формуватися прагнення «бути не як усі» = «бути не як дорослі». Швидко засвоювана підсистема жаргонних номінацій стає частиною підготовки підлітка до самостійного життя. Водночас підліток прагне до корпоративності: «бути як свої» тобто зовнішній вигляд, стиль поведінки, особливо мовної, мають бути такими, як це прийнято в групі (у групі, зазначають психологи, підліток почувається впевненіше, там він реалізує свою потребу в ігровій поведінці та розслабляється від напружених ієрархічних стосунків «дорослого»

світу [2, с. 129 – 130]. Зазначимо, що професійно орієнтовані жаргони молоді властиві більш дорослим молодим людям. На цьому віковому етапі зростає прагнення герметичності, схильність до корпоративного сприйняття об'єктів. Але мовна інтеграція відбувається в різноманітних об'єднаннях за інтересами, у студентських корпораціях, у жорстко регламентованих армійських колективах, у групах акторів, спортсменів, наркоманів та ін. На соціально-професійному рівні молодіжного мовлення субстандартні формуються під впливом двох стимулів. Перший із них, семантико-номінаційний, спонукає молодь, яка освоює певний вид діяльності (чи зіткнулася з такою діяльністю) заповнити лакуни – дати назви тому, що, з погляду мовця, не має назви чи адекватного позначення, вибрані й по-новому представлені елементи довілля отримують номінації, відповідні соціально-груповому баченню та смакам. Певні поняття, актуальні для даної групи, отримують лаконічні (однослівні) номінації. Останні з самого початку відбивають емоційне ставлення до них мовця (позитивного, негативного, насмішкуватого, іронічного тощо). Другий стимул породження соціально-професійних молодіжних лексем – прагматична трансформація: нейтральні загальноновживані назви замінюються експресивними, набувають властивості ментальності молоді підвищеної емоційності, зніженості, комічності, іронії. Серед професійно орієнтованих молодіжних жаргонів виділяють зокрема студентський, комп'ютерний, естрадно-музичний, армійський [4, с. 44 – 54].

Четвертий рівень молодіжних субстандартних утворень – інтержаргон (лексико-семантичні й фразеологічні одиниці стійкі й широко вживані, такі, що виходять за межі корпоративного вжитку). За своїм походженням ці слова прийшли з кримінального мовлення чи з професійного жаргону, але згодом втратили свою функціональну обмеженість [1, с. 53]: у кримінальному арго *чувак* «молодий хлопець (не злодій)», *тусоватся / тасоватся* «збиратися (про компанію злодіїв)» та «красти», а в інтержаргоні (сленгу) *чувак* «молодий хлопець (з негативним відтінком)», *тусоватися* «зустрічатися, спілкуватися в групі за спільними інтересами», а також «відпочивати, ходити без певної мети» [4, с. 58]. Мова молоді (від підліткових жаргонів до масового сленгу) має не тільки модус експресивного відчуження, а й ще одну характерну особливість, привабливу і для «дорослих»: тенденцію до гумору, жарту, іронії. Сленг – засіб

розваги, мовної гри [4, с. 61]. Цей ефект створюється завдяки особливій лексиці та семантиці сленгових одиниць.

За нашими спостереженнями, людина – один із найпопулярніших об'єктів метафоричної номінації у жаргонах. Мовна опозиційність, корпоративна відокремленість членів соціальних та соціально-професійних угруповань часто характеризуються вираженням оцінної експресії особистості залежно від того, до «своїх» чи до «чужих» вона належить. Для носіїв кримінального арго центральний об'єкт антропофобії – представники правоохоронних органів. Так, у словниках російського кримінального арго наведено понад 130 номінацій на позначення міліціонера. В інших субмовах об'єктами зневаги є «дорослі» (у підлітковому жаргоні), «чужі» поза межами групової діяльності та ті, хто недостатньо володіє професійними навичками (професійні жаргони) [4].

Оскільки значна частина носіїв жаргону це учнівська та студентська молодь, то серед жаргонізмів на позначення людини представлені назви вчителів та викладачів, а також студентів. Учителька називається *вчителюця*, *вчиха*, *учителюця*, *учиха* [3, с. 91], *училка* [3, с. 302], вчителька хімії – *хімічка* [3, с. 316]. Характерно, що назви шкільного учителя чоловічої статі в аналізованому словнику жаргонізмів відсутні. Це зумовлено тим, що абсолютну більшість серед шкільних учителів становлять жінки. Студент у жаргоні називається *студ*, *студік*, *студяга* [3, с. 20], абітурієнти – *абітура*, *абітуха* [3, с. 45]. Є низка жаргонізмів на позначення студентів різних спеціальностей: *звір* – студент біофакультету [3, с. 144], *медун* – студент медичного вищого навчального закладу [3, с. 190], *педик* – педагог або студент педагогічного вузу [3, с. 225]. Жаргонізми можуть так іменувати студента певного курсу, найчастіше першого. Пор. назви першокурсника: *первак* [3, с. 226], *салага* [3, с. 269], *чайник* (одне із значень першокурсник) [3, с. 324]. Одне із значень слова *фазан* – студент третього курсу [3, с. 303]. Студент другого курсу – *лижник* (зібрано польовим методом). Цю назву утворено від *лижник* «людина, що катається на лижах». У *лижника* дві лижі, тому вживається така номінація. Жаргонні іменування людини включають актуальні для певної частини молоді назви за приналежністю до певної субкультури. *Неформал* – це людина, що не вписується в натовп, «біла ворона», представник контркультури тощо [3, с. 211]. *Кислотник* – представник окремої субкультури людей, об'єднаних спільним захопленням музикою в стилі acid house: люмінесцентні

кольори в одязі, різнобарвне волосся, аксесуари з зображенням інопланетян [3, с. 159]. *Металіст* – 1) музикант, що грає в стилі heavy metal; 2) прихильник важкої музики в стилі heavy metal [3, с. 193]. *Технар* – 1) музикант, який грає електронну музику в стилі техно; 2) прихильник музики в стилі техно [3, с. 289], *Скінхед* – 1) неонацист агресивний підліток, хуліган [3, с. 274]. *Хонер* – представник так званої «вуличної» субкультури любителів хіп-хопу [3, с. 318].

Невід’ємну частину військового сленгу становлять армійські найменування. Тут теж виокремлюється кілька груп. Є іменування солдат: *салабон* – новобранець-військовослужбовець [3, с. 269], *салага* – солдат [3, с. 269], *череп* – солдат, наступний в ієрархії перед «дідом» (інформація, зібрана польовим методом, пор. явно помилкове тлумачення значення цього слова як «солдат, наступний в ієрархії після дідів» у [3, с. 325], *дід* – солдат від черепа до демобілізації [3, с. 112]. Є іменування офіцерів: *лей* – лейтенант [3, с. 180], *полкан* – полковник [3, с. 275], *старлей* – старший лейтенант [3, с. 280]. *Служба* – звертання до солдата або до представника правоохоронних органів.

Товариські стосунки у молодіжному сленгу також представлено широко. Так, слово *товариш* має в українському жаргоні багато назв: *аміго* [3, с. 47], *битяй* [3, с. 59], *друган* [3, с. 116], *кент* [3, с. 158], *корэфан*, *кореш* [3, с. 169], *пацан* [3, с. 224]. Іронічною є назва *друга*, доброго знайомого *бандит* [3, с. 54]. У значенні «друг» можуть вживатися також деякі назви чоловіка – *чувак*, *чувачок*, *чувань*, *чувирло* [3, с. 328], *чувіло* [3, с. 328]. Назва особи жіночої статі симетрична за своєю семантикою назві друга, виявлена лише одна: *товарка* – товаришка, подруга [3, с. 290]. У цьому випадку йдеться про дружні стосунки між жінками, бо на позначення дівчини, яку пов’язують із хлопцем / чоловіком сексуальні (любовні) стосунки, назв існує більше: *бірка* – постійна дівчина певного хлопця [3, с. 60] та назви з семантикою «кохана дівчина»: *буся* [3, с. 69], *гьорла* [3, с. 103], *подруга* [3, с. 241].

Назві товариша в жаргоні виразно протиставлені іменування незнайомої людини. Їх набагато менше, ніж позначень друга, і при цьому вони виразно негативно оцінні: *демони* – незнайомці [3, с. 108], *чорт*, *чорнило* – незнайома людина [3, с. 328]. Про негативну оцінність слова *демони* свідчить те, що інше жаргонне значення цього слова «міліціонери»: в кримінальному аргі, що постачало

сленгу деякі лексеми, назви представників цієї професії мали, звичайно, яскравий негативно оцінний сенс.

У жаргоні представлені назви понять, що пов'язані із сімейними стосунками та спорідненістю, як іменування батьків («батько», «мати», «батьки»), а також іменування брата. *Батько* іменується *батьа*, *батьня*, *коркодитель* [3, с. 169], *папик* (одне із значень) [3, с. 222]. Назва *папик* є запозиченням з російського сленгу *батьа* й *батьня* з російського просторіччя. *Коркодитель* скоріше за все утворено від рос. родитель «батько» + жартівливе зближення з жартівливим розмовним *коркодил* «крокодил». *Мати* має у сленгу такі назви: запозичене з англійської *мазер* [3, с. 180], з французької – *маман* [3, с. 189] та назва, утворена, мабуть, жартівливим зближенням загальнонародної назви *мати* зі співзвучним іменем: *матильда* [3, с. 190]. Батьки називаються *доки* [3, с. 114], очевидно, скорочення від доктор, пор. *док* «звертання до друга, старшого чоловіка» [3, с. 114], *коркодители* [3, с. 169], *предки* [3, с. 250], *старі* [3, с. 280]. Назви *брата* у сленгу запозичені з англійської мови – *браза*, *бразер* [3, с. 66] або утворені суфіксацією від слова брат: *брательник* [3, с. 66], *братуха*, *братухан* [3, с. 67]. Останні дві лексеми можуть вживатися не лише на позначення брата, а і як звертання до друга або доброго знайомого. Виявлена лише одна назва *сестри-рося* [3, с. 267]. У сленгу можуть з'являтися також жартівливі, експресивні прізвиська відомих співаків, музикантів, музичних гуртів. Співачку Земфіру називають *Зема* [3, с. 144], музиканта й співака Сашка Положинського – *Положок* [3, с. 242], співака Адріано Челентано – *Челік* [3, с. 325], групу «Мумій Троль» – *Тролі* [3, с. 296]. Прізвиська можуть отримувати й письменники та поети, близькі молодіжній аудиторії. Поет Сергій Жадан має прізвисько *Кажан* [3, с. 153], письменник Андрій Кокотюха – *Кактус* [3, с. 154], письменник Юрко Покальчук – *Пако* [3, с. 220], поет Олег Соловей – *Пташечка* [3, с. 258], поет Ігор Римарук – *Римар* [3, с. 262], письменник Володимир Цибулько – *Цибуля* [3, с. 322]. Ці прізвиська утворюються шляхом усічення прізвища (Челентано > Челік, Римарук > Римар), шляхом усічення прізвища або псевдоніма й додаванням афікса (Земфіра > Зема, Положинський > Положок, Покальчук > Пако), а також шляхом жартівливої трансформації, яка передбачає наближення до інших, співзвучних, проте зовсім інших за значенням, слів мови (Жадан > Кажан, Цибулько > Цибуля). Крім того, прізвище може замінятися

найменуванням, яке близьке за значенням до слова, що мотивувало це прізвище (Соловей > Пташечка).

Є жаргонізми, що позначають професію. Водій чи незареєстрований таксист називається *грач* [3, с. 100], ще одна жаргонна назва водія – *драйвер* [3, с. 115] < англ. driver. *Айболіт* – лікар [3, с. 46], від іменувань персонажа відомого твору Корнія Чуковського для дітей «Доктор Айболит», *барига* – торговець, перекупник або (у вужчому значенні) торговець наркотиками [3, с. 55], *журік*– журналіст< журналіст (усічення основи + суфікс -ік). *Технар* – представник технічної спеціальності [3, с. 289].

Висновки. Наш матеріал засвідчує, що часто найбільше назв отримують поняття та явища, які оцінюються мовцями негативно (пор. великі синонімічні ряди на позначення понять «дурень», «гомосексуаліст», «алкоголік», «міліціонер», «легкодоступна дівчина», «повія», «наркоман» та ін.). Адже саме негативні емоції людини є біологічно та соціально важливими для неї, для її виживання. Вважаємо, не випадково номінації, що вказують на психічні особливості та риси характеру людини, відбивають риси, оцінювані негативно. В українському сленгу у цій групі назв представлені негативно оцінні номінації (за винятком поодиноких позитивно оцінних *фірмач* «витівник, вигадник, веселун», *банш* «розумна людина»). Сленгові найменування людини утворюються тими самими шляхами, що й усі інші слова: а) морфологічним шляхом (*крутилка* «успішна, впевнена, модно вдягнена дівчина», *журік* «журналіст»), б) семантичного розвитку вже існуючого у мові слова (*швабра* «довга, худа дівчина», *баклажан* «алкоголік»), в) шляхом запозичення з іншої мови (*бейбі* «маленька дитина» < англ. baby, *воркер* «робітник» < англ. worker).

Отже, іменування людини за різними її соціальними, фізичними та психічними особливостями відбивають особливості системи цінностей у молодіжному сленгу та свідомості носіїв сленгу та відповідно особливості їхньої ментальності.

Література

1. Ермакова О. Современный молодежный жаргон и его место среди других некодифицированных систем русского языка. *Sprachlicher Standartund Substandard*. Vom. 12-16. October 1992 in Berlin. Wiesbaden - Harrassowitz, 1994. С. 49-64.

2. Кон И. С. Психология ранней юности. Москва: Просвещение, 1989. 255 с.

3. Словник сучасного українського сленгу / Упоряд. Т.М.Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.

4. Химик В. В. Поэтика низкого, или просторечие как культурный феномен. СПб : Филологический факультет СПбГУ, 2000. 272 с.

5. Хомяков В. А. Три лекции о сленге: пособие для студентов филол. факультетов. Вологда, 1970. 160 с.

*Олена Шендрик,
магістрантка 1 року навчання
філологічного факультету
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц.
Боєва Е. В.*

МОВНА ПРЕДСТАВЛЕНІСТЬ КОНЦЕПТУ «ВРОДА» В НАРОДНОПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Постановка проблеми. Важливе місце у сучасній лінгвістиці посідає дослідження концептів, яке стає актуальним в умовах, коли у суспільстві болючим є питання про відродження національної свідомості. Як зазначає В. Л. Постовалова, «кожна людина володіє індивідуальним когнітивним простором, набором колективних когнітивних просторів тих соціумів, в які вона входить, і когнітивною базою тієї національно-культурної спільноти, членом якої вона є. На національному рівні простір представлений «національним культурним простором», який розуміється як інформаційно-емоційне («етнічне») поле, як сукупність усіх індивідуальних і когнітивних просторів, як усе різноманіття реально існуючих і потенційно можливих уявлень носіїв національного ментально-лінгвального комплексу» [1, с. 6]. «Мовна картина світу» відіграє істотну роль у формуванні відношення індивіда до світу та явищ, у формуванні ставлення до них. Особливості мови значною мірою відображають особливості світосприйняття, світоставлення і світооцінювання і закріплюють їх у свідомості людини. Дослідження етнокультурних концептів у їх діяхронному (історичному) вимірі пов'язане з певними труднощами, оскільки практично унеможливило експериментальну